

УДК 159.923.2:17.036.2

Кононенко Оксана Іванівна

кандидат психологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

e-mail:oksana.kroshka@gmail.com

ORCIDЖ 0000-0001-8676-7410

СПІВВІДНОШЕННЯ РІЗНИХ ФОРМ ПРОЯВУ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ ТА КОГНІТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ

У статті представлено результати дослідження співвідношення різних форм прояву перфекціонізму та когнітивних характеристик особистості. Емпірично та статистично доведено, що між структурними компонентами перфекціонізму та когнітивними чинниками, до яких віднесено характеристики загального та соціального інтелекту, статистично значущо пов'язані між собою. Розкрито психологічні особливості у проявах перфекціонізму в залежності від наявності системи інтелектуальних здібностей особистості.

Ключові слова: перфекціонізм, особистість, когнітивні характеристики, соціальний інтелект.

Постановка проблеми. Перфекціонізм як прагнення наслідувати надмірно високі стандарти розглядається як багатовимірний особистісний конструкт, але питання про його внутрішню психологічну структуру залишається в науці відкритим та дискусійним.

Наукові підходи до вивчення перфекціонізму здійснювалися у чотири етапи. На першому етапі становлення уявлень про перфекціонізм він досліджувався як одновимірний феномен, включав один параметр — тенденцію особистості щодо встановлення надмірно високих стандартів та, як наслідок, неможливість відчувати задоволення результатами; на другому етапі перфекціонізм було визначено як особливу «мережу когніцій», що включає очікування, інтерпретації подій, оцінки себе та інших; на третьому етапі розвитку наукових уявлень про перфекціонізм була здійснена подальша диференціація даного конструкту, показано, що перфекціонізм є складним феноменом, пов'язаним як з нормальним адаптивним функціонуванням, так і з дезадаптацією. На четвертому, сучасному етапі, перфекціонізм представлено як багатовимірний конструкт, що має складну структуру і включає, разом з високими особистими стандартами, низку когнітивних та інтерперсональних параметрів.

Аналіз досліджень і публікацій. В сучасній психології описаний широкий ряд специфічних для перфекціоністів особливостей когнітивного функціонування.

При висуванні стандартів і постановці цілей проявляється дихотомічне або поляризоване мислення [1; 3; 6; 7]: нездатність перфекціоністів визнати наявність «золотої середини», існування в їх сприйнятті лише крайнощів континууму. У поєднанні з такими описаними А. Еллісом [4]

когнітивними спотвореннями, як фокусоване мислення (focused thinking) і упереджене узагальнення (prejudiced overgeneralization), що примушують людину нав'язливо фокусувати увагу на єдиному варіанті вибору та ігнорувати всі альтернативи, дихотомічне мислення призводить до того, що стандарти формулюються у вигляді правил, які можна або повністю виконати, або повністю порушити.

Вони також демонструють спотворені соціальні когніції — сприйняття інших людей як делегуючих високі очікування [1; 3].

Н. Гаранян довела, що особистісний конструкт «перфекціонізм» має складну психологічну структуру, що включає в себе, поряд з високими стандартами діяльності і домаганнями, ряд когнітивних та інтерперсональних параметрів [1]. Нами поділяється точка зору М. Ларських, яка вважає, що при формуванні конструктивного перфекціонізму необхідно враховувати взаємозв'язок та взаємообумовленість його основних компонентів, де системоутворюючим є когнітивний компонент [2]. Тому дослідження когнітивних характеристик особистості та їх співвідношення з різними формами перфекціонізму є важливим для визначення сутності феномену диверсифікаційного перфекціонізму.

Мета статті — дослідити співвідношення різних форм прояву перфекціонізму та когнітивних характеристик особистості.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації поставленої емпіричної задачі, а саме вивчення характеру взаємозв'язків між показниками перфекціонізму та когнітивними чинниками, використано кореляційний аналіз за методом К. Пірсона. Для зручності аналіз кореляцій викладено у такій послідовності, спершу описано результати встановлених зв'язків між показниками перфекціонізму і когнітивними, потім особистісними та поведінковими чинниками.

До когнітивних чинників віднесено характеристики загального та соціального інтелекту. Результати значимих статистичних взаємозв'язків представлено таблиці 1.

Як бачимо, між всіма показниками перфекціонізму та загальним інтелектом встановлені позитивні кореляційні взаємозв'язки. Так, показник перфекціонізму НП (нормативний перфекціонізм) позитивно пов'язаний ($p > 0,05$) з такими показниками інтелектуальних здібностей, як: ЗІу (здатність до узагальнення та аналізу матеріалу), ЗІгрм (грамотність), ЗІшс (швидкість і точність сприйняття матеріалу), ЗІпу (просторова уява), ЗІмз (математичні здібності).

Показник ПП, що свідчить про патологічну форму прояву перфекціонізму, позитивно пов'язаний на рівні $p > 0,01$ з показниками ЗІу (здатність до узагальнення та аналізу матеріалу), ЗІгрм (грамотність) і на рівні $p > 0,05$ з показниками ЗІгм (гнучкість мислення), ЗІшс (швидкість і точність сприйняття матеріалу), ЗІмз (математичні здібності), ЗІІ (інтегральний показник інтелектуального розвитку індивіда).

Показник ПОС, який відображає спрямованість перфекціонізму на себе, статистично значущо пов'язаний з показниками ЗІу (здатність до узагальнення та аналізу матеріалу), ЗІгм (гнучкість мислення), ЗІгрм (гра-

мотність), ЗІшс (швидкість і точність сприйняття матеріалу) ($p > 0,01$), і показниками ЗІшс (швидкість і точність сприйняття матеріалу), ЗІпу (просторова уява), ЗІмз (математичні здібності), ЗІмз (математичні здібності), ЗІІ (інтегральний показник інтелектуального розвитку індивіда) ($p > 0,05$).

Таблиця 1

Значимі коефіцієнти кореляцій між показниками різних форм прояву перфекціонізму та загального інтелекту

Показники	ЗІу	ЗІгм	ЗІгрм	ЗІшс	ЗІпу	ЗІмз	ЗІем	ЗІІ
НП	195*		199*	200*	196*	201*		
ПП	260**	270*	397**	227*		189*		197*
ПОС	278**	281**	268**	225*	221*	231*		207*
ПОІН	247*	272**	243*		222*	241*		188*
СПП	304**	257**	296**		210*	195*		235*
ПДД			222*	209*				
ППН			246*	185*				
ПВН			220*					
ЗІПС			249*	191*			189*	

Примітка: 1) показники перфекціонізму: НП — нормативний перфекціонізм, ПП — патологічний перфекціонізм, ПОС — перфекціонізм, орієнтований на себе, ПОІН — перфекціонізм, орієнтований на інших, СПП — соціально приписаний перфекціонізм, ПДД — перфекціонізм, демонстрація досконалості, ППН — перфекціонізм, поведінковий невияв недосконалості, ПВН — перфекціонізм, вербальний невияв недосконалості, ЗІПС — загальний показник перфекціоністської самопрезентації; 2) показники загального інтелекту: ЗІу — здатність до узагальнення та аналізу матеріалу, ЗІгм — гнучкість мислення, ЗІгрм — грамотність, ЗІшс — швидкість і точність сприйняття матеріалу, ЗІпу — просторова уява, ЗІмз — математичні здібності, ЗІем — вплив емоцій на мислення, ЗІІ — інтегральний показник інтелектуального розвитку індивіда; 3) рівні значимості ** — $p > 0,01$, * — $p > 0,05$.

Показник ПОІН, який відображає спрямованість перфекціонізму на інших, пов'язаний на рівні $p > 0,01$ з показниками ЗІу (здатність до узагальнення та аналізу матеріалу), ЗІгм (гнучкість мислення), ЗІгрм (грамотність) і на рівні $p > 0,05$ з показниками ЗІпу (просторова уява), ЗІмз (математичні здібності), ЗІІ (інтегральний показник інтелектуального розвитку індивіда).

Показник СПП, що свідчить про соціально приписаний перфекціонізм, пов'язаний з на рівні $p > 0,01$ з показниками ЗІу (здатність до узагальнення та аналізу матеріалу), ЗІгм (гнучкість мислення), ЗІгрм (грамотність) і на рівні $p > 0,05$ з показниками ЗІпу (просторова уява), ЗІмз (математичні здібності), ЗІІ (інтегральний показник інтелектуального розвитку індивіда).

Показники ПДД і ППН, що розкриває перфекціонізм, демонстрації досконалості та поведінковий невияв недосконалості, пов'язані на $p > 0,05$ з показниками ЗІгм (гнучкість мислення), ЗІшс (швидкість і точність сприйняття матеріалу).

Показник перфекціонізму ПВН, що оцінює вербальний невияв недосконалості, пов'язаний з одним показником інтелектуальних здібностей — ЗІгрм (грамотність) ($p > 0,05$). Загальний показник перфекціоністської

самопрезентації (ЗПС) встановлює статистично значущі зв'язки на рівні $p > 0,05$ з показниками ЗІгм (гнучкість мислення), ЗІшс (швидкість і точність сприйняття матеріалу) і ЗІем (вплив емоцій на мислення).

Таким чином, проаналізовані кореляційні плеяди засвідчують наявність статистичних взаємозв'язків, що спостерігаються між такими психологічними явищами, як перфекціонізм та загальний інтелект. Даний факт вказує на те, що перфекціонізм як психологічна категорія має пряму лінійну залежність від рівня інтелектуального розвитку індивіда. Прояви різних форм перфекціонізму забезпечуються певними когнітивними процесами та властивостями, що знайшло своє підтвердження у встановлених статистичних закономірностях між показниками перфекціонізму та загального інтелекту. Виявлені співвідношення між показниками, що вивчаються, також надали можливість отримати розгорнуту характеристику пізнавальної адаптації суб'єкта-перфекціоніста в оточуючому середовищі.

Цікаві дані отримані за результатами кореляційного аналізу між показниками перфекціонізму та факторами соціального інтелекту, що представлені на рис. 1 та у таблиці 2.

Таблиця 2

Значимі коефіцієнти кореляцій між показниками різних форм прояву перфекціонізму та соціального інтелекту

Показники	ГС1	ГС2	ГС3	ГС4	ГСІ
НП	-189*				-183*
ПП			192*		
ПОС		187*	185*	188*	
ПОІН		184*			
СПП	-199*				
ПДД	-196*				-200*
ППН	-195*				
ПВН	-191*		-185*		-212*
ЗПС	-190*				-191*

Примітка: 1) показники перфекціонізму: НП — нормативний перфекціонізм, ПП — патологічний перфекціонізм, ПОС — перфекціонізм, орієнтований на себе, ПОІН — перфекціонізм, орієнтований на інших, СПП — соціально приписаний перфекціонізм, ПДД — перфекціонізм, демонстрація досконалості, ППН — перфекціонізм, поведінковий невияв недосконалості, ПВН — перфекціонізм, вербальний невияв недосконалості, ЗПС — загальний показник перфекціоністської самопрезентації; 2) показники соціального інтелекту: ГС1 — субтест 1, пізнання результатів поведінки (передбачення наслідків), ГС2 — субтест 2, пізнання класів поведінки (невербальних реакцій), ГС3 — субтест 3, пізнання перетворень поведінки (вербальних реакцій), ГС4 — субтест 4, пізнання систем поведінки (міжособистісної взаємодії), ГСІ — композитна оцінка соціального інтелекту; 3) рівні значимості ** — $p > 0,01$, * — $p > 0,05$.

Перед тим як приступити до аналізу кореляційних плеяд, нагадаємо, що Дж. Гілфорд розглядав соціальний інтелект як систему інтелектуальних здібностей, незалежних від чинника загального інтелекту і пов'язаних, насамперед, з пізнанням поведінкової інформації [5]. За його концепцією соціальний інтелект включає в себе 6 факторів, пов'язаних з пізнанням

поведінки: пізнання елементів поведінки — здатність виділяти з контексту вербальну і невербальну експресію поведінки; пізнання класів поведінки — здатність розпізнати загальні властивості в потоці експресивної або ситуативної інформації про поведінку; пізнання відносин поведінки — здатність розуміти відносини; пізнання систем поведінки — здатність розуміти логіку розвитку цілісних ситуацій взаємодії людей, сенс їх поведінки в цих ситуаціях; пізнання перетворення поведінки — здатність розуміти зміну значення подібної поведінки (вербального і невербального) в різних ситуаційних контекстах; пізнання результатів поведінки — здатність передбачати наслідки поведінки виходячи з наявної інформації.

Таким чином, методика Дж. Гілфорда, що використана у роботі, представлена субтестами, які діагностують чотири здібності в структурі соціального інтелекту: пізнання класів, систем, перетворень та результатів поведінки.

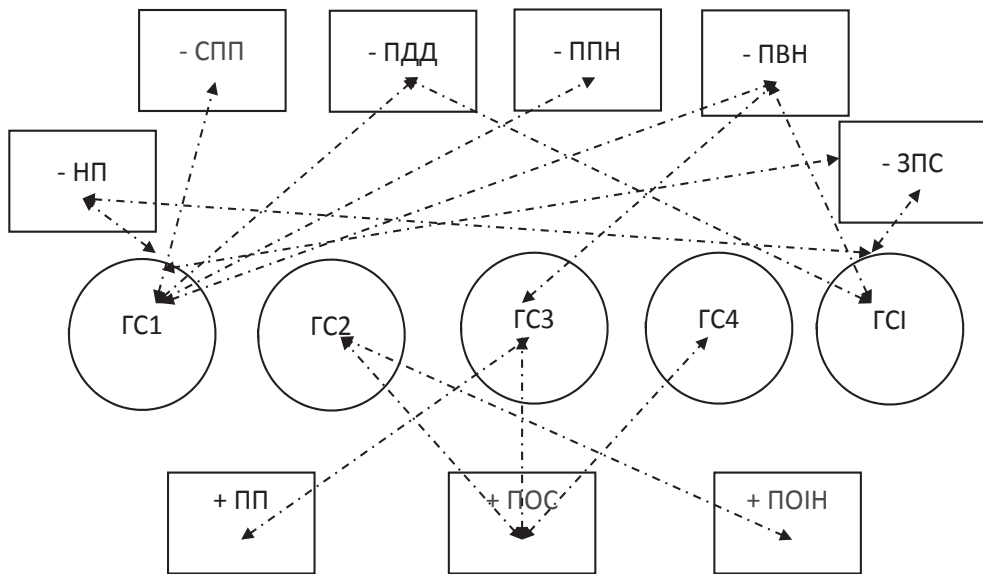

Рис. 1. Кореляційна плеяда статистично значимих взаємозв'язків між показниками різних форм прояву перфекціонізму та соціального інтелекту

З рисунку бачимо, що між показниками різних форм прояву перфекціонізму та факторами соціального інтелекту виявлені неоднозначні кореляційні взаємозв'язки на рівні $p > 0,05$ значущості.

Показник нормативного перфекціонізму (НП) від'ємно пов'язаний з показником ГС1 (субтест 1), що вимірює фактор пізнання результатів поведінки, тобто здатність передбачати наслідки поведінки людей в певній ситуації, передбачити те, що відбудеться надалі, і з показником ГСІ, що є композитною, сумарною оцінкою соціального інтелекту.

Показник патологічного перфекціонізму (ПП) додатньо пов'язаний з показником ГС3 (субтест 3), що вимірює фактор пізнання перетворень по-

ведінки, тобто здатність розуміти зміни значення подібних вербальних реакцій людини в залежності від контексту ситуації, що їх викликала.

Показник перфекціонізму, який орієнтований на себе (ПОС), додатньо пов'язаний з показником ГС2 (субтест 2), що вимірює фактор пізнання класів поведінки, а саме здатність до логічного узагальнення, виділення загальних істотних ознак в різних невербальних реакціях людини; з показником ГС3 (субтест 3) — пізнання перетворень поведінки (вербальних реакцій), з показником ГС4 (субтест 4), що вимірює фактор пізнання систем поведінки, а саме здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії та значення поведінки людей в цих ситуаціях.

Показник перфекціонізму, який орієнтований на інших (ПОІН), додатньо пов'язаний з показником ГС2 (субтест 2) — пізнання класів поведінки (невербальних реакцій).

Показники соціально приписаного перфекціонізму (СПП) та перфекціонізму, поведінковий невияв недосконалості (ППН) від'ємно пов'язані з показником ГС1 (субтест 1) — пізнання результатів поведінки (передбачення наслідків).

Показник перфекціонізму, що є демонстрацією досконалості (ПДД), та загальний показник перфекціоністської самопрезентації (ЗПС) від'ємно пов'язані з показниками ГС1 (субтест 1) — пізнання результатів поведінки (передбачення наслідків) та ГСІ, що є композитною, сумарною оцінкою соціального інтелекту.

Показник перфекціонізму, що виявляє вербальний невияв недосконалості (ПВН), від'ємно пов'язаний з показником ГС1 (субтест 1) — пізнання результатів поведінки (передбачення наслідків), показником ГС3 (субтест 3) — пізнання перетворень поведінки (вербальних реакцій) та показником ГСІ, що є композитною, сумарною оцінкою соціального інтелекту.

Висновки. Узагальнення отриманих результатів кореляційного аналізу дає можливість зазначати наступне: по-перше, між перфекціонізмом, як психологічним явищем, та факторами соціального інтелекту встановлені лінійні залежності, що з математичної точки зору пояснює статистичні закономірності у їх прояві, а саме у встановлених випадках, зі зростанням значень показників перфекціонізму, значення факторів соціального інтелекту будуть зменшуватися, в інших, навпаки, з ростом значень у проявах перфекціонізму значення факторів соціального інтелекту будуть також рости. По-друге, виявлені співвідношення між показниками досліджуваних явищ засвідчують статистичні закономірності, що пояснюють психологічні особливості у проявах перфекціонізму в залежності від наявності системи інтелектуальних здібностей особистості, а саме здатності розуміти наміри, почуття й емоційні стани людини у вербальних і невербальних проявах, висловлювати швидкі, майже автоматичні судження про людей, прогнозувати найбільш вірогідні реакції людини тощо.

Таким чином, підводячи локальні підсумки щодо зв'язків між структурними компонентами перфекціонізму та когнітивними чинниками, до яких віднесено характеристики загального та соціального інтелекту,

можна констатувати, що обрані психологічні явища статистично значущо пов'язані між собою. Когнітивні чинники обумовлюють прояви різних форм перфекціонізму.

Список використаних джерел і літератури

1. Гаранян Н. Г. Перфекционизм и враждебность как личностные факторы депрессивных и тревожных расстройств : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.04 «Медицинская психология» / Н. Г. Гаранян. — М., 2010. — 43 с.
2. Ларских М. В. Формирование конструктивного перфекционизма педагога : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Ларских Марина Владимировна. — Воронеж, 2011. — 162 с.
3. Юдеева Т. Ю. Перфекционизм как личностный фактор депрессивных и тревожных расстройств : дис. ... канд. психолог. наук : спец. 19.00.04 «Медицинская психология» / Юдеева Татьяна Юрьевна. — М., 2007. — 275 с.
4. Ellis J. L. Girls, women and giftedness / J. L. Ellis, J. M. Willinsky. — Melbourne : Hawker Brownlow Education, 1990. — 474 p.
5. Guilford J. P. Three faces of intellect / J. P. Guilford // *The American Psychologist*. — 1959. — № 8. — P. 14.
6. Pacht A. R. Perfections on perfectionism / A. R. Pacht // *American Psychologist*. — 1984. — Vol. 39. — P. 386–390.
7. Shafran R., Mansell W. Perfectionism and psychopathology: A review of research and treatment // *Clinical Psych. — Review*. — 2001. — V. 21, N 10. — P. 879–903.

References

1. Garanjan N. G. Perfekcionizm i vrazhdebnost' kak lichnostnye faktory depressivnyh i trevozhnyh rasstrojstv : avtoref. dis. ... d-ra psihol. nauk : spec. 19.00.04 «Medicinskaja psihologija» / N. G. Garanjan. — M., 2010. — 43 s.
2. Larskih M. V. Formirovanie konstruktivnogo perfekcionizma pedagoga : dis. ... kand. psiholog. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogicheskaja psihologija» Larskih Marina Vladimirovna. — Voronezh, 2011. — 162 s.
3. Judeeva T. Ju. Perfekcionizm kak lichnostnyj faktor depressivnyh i trevozhnyh rasstrojstv : dis. ... kand. psiholog. nauk : spec. 19.00.04 «Medicinskaja psihologija» / Judeeva Tat'jana Jur'evna. — M., 2007. — 275 s.
4. Ellis J. L. Girls, women and giftedness / J. L. Ellis, J. M. Willinsky. — Melbourne : Hawker Brownlow Education, 1990. — 474 p.
5. Guilford J. P. Three faces of intellect / J. P. Guilford // *The American Psychologist*. — 1959. — № 8. — P. 14.
6. Pacht A. R. Perfections on perfectionism / A. R. Pacht // *American Psychologist*. — 1984. — Vol. 39. — P. 386–390.
7. Shafran R., Mansell W. Perfectionism and psychopathology: A review of research and treatment // *Clinical Psych. Review*. — 2001. — V. 21, N 10. — P. 879–903.

Кононенко Оксана Ивановна

кандидат психологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

СООТНОШЕНИЕ РАЗЛИЧНЫХ ФОРМ ПРОЯВЛЕНИЯ ПЕРФЕКЦИОНИЗМА И КОГНИТИВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛИЧНОСТИ

Резюме

В статье представлены результаты исследования соотношения различных форм проявления перфекционизма и когнитивных характеристик личности. Эмпирически и статистически доказано, что между структурными компонентами перфекционизма и когнитивными факторами, к которым отнесены характеристики общего и социального интеллекта, статистически значимо связаны между собой. Раскрыты психологические особенности в проявлениях перфекционизма в зависимости от наличия системы интеллектуальных способностей личности.

Ключевые слова: перфекционизм, личность, когнитивные характеристики, социальный интеллект.

Kononenko Oksana

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

Odessa I. I. Mechnikov National University

VALUE OF DIFFERENT FORMS OF MANIFESTATION OF PERFECTIONISM AND COGNITIVE PERSONALITY CHARACTERISTICS

Abstract

Perfectionism as a desire to inherit excessively high standards seen as a multidimensional personality construct, but the question of its internal psychological structure remains open and controversial in science.

The purpose of the article — is to investigate the value of different forms of perfectionism and cognitive characteristics of the individual.

It was to achieve this empirical problem, namely, the study of the nature of relationship between perfectionism and cognitive performance factors used for correlation analysis by Karl Pearson.

It was empirically and statistically proved that between the structural components of perfectionism and cognitive factors, which include the general characteristics of social intelligence and statistically significantly related.

It was also revealed that between perfectionism as a psychological phenomenon and social intelligence factors set Linear dependence, from a mathematical point of view explains the statistical regularities in their manifestations

It was revealed the psychological characteristics of perfectionism forms depending on the availability of the system of intellectual abilities of the individual.

So summing up the relationship between the structural components of perfectionism and cognitive factors, which include the general characteristics and social intelligence can be stated that the chosen psychological phenomena statistically significantly related. Cognitive factors determine the manifestations of different forms of perfectionism.

Key words: perfectionism, personality, cognitive characteristics, social intelligence.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2015